

ВИШНЯКОВ О. К.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри права ЄС та порівняльного правознавства,
доктор юридичних наук, професор

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ СТРУКТУРИ ПРАВА ТА ЙОГО НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ВИМІРУ (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

У зв'язку з появою в Європі нової правової системи — наднаціонального права ЄС виникає питання щодо її співвідношення з римським приватним правом (у цій публікації ми не торкаємося ознак та елементів наднаціональності в інших складових європейського права, зокрема, в праві Ради Європи). Звичайно, навряд чи можна порівнювати категорію структурно-правового характеру з категорією, яку здебільшого відносять до типології права. Але питання може бути поставлене в іншій площині — про структуру права, про поділ права (правовідносин) на приватне та публічне в рамках права ЄС. У ширшому плані питання в тому, чи можна говорити про наднаціональне приватне право.

Право ЄС асоціюється з передаванням частини державного суверенітету від європейських країн до ЄС в цілому як регіонального угруповання, фактично — до наднаціональних інтеграційних органів. Таким чином, з точки зору структури права йдеться про передавання правового регулювання відносин між владними та невладними суб'єктами з внутрішньодержавного рівня на рівень наднаціональний. Такого типу відносини структуруються та зазвичай характеризуються як публічно-правові. Нерідко можна чути, що право ЄС (хай воно й засновано на конвергентному компромісі між континентальним та англо-американським правом, що мають різну структуру) є правом публічним. Але при цьому випускається з уваги те, що право ЄС характеризується прямою дією норм наднаціонального емітента на національних суб'єктів — фізичних чи юридичних осіб, в тому числі — на невладних суб'єктів. З позицій структури останні є суб'єктами приватного права. Хоча ці суб'єкти можуть виступати учасниками й публічно-правових відносин, так чи інакше, властивості цих суб'єктів дозволяють говорити про регулювання на наднаціональному рівні принаймні відносин за участі приватно-правових суб'єктів, в тому числі в рамках ЄС як інтеграційного об'єднання.

Друга складова права ЄС — вторинне право — утворюється через акти інститутів ЄС, серед яких відмежовуються «правові акти», що, у свою чергу, поділяються на обов'язкові (регламенти, директиви, рішення) та такі, що не мають обов'язкової сили (рекомендації та висновки) (ст. 288 ДФЕС). Таким чином, «правові акти» ЄС певною частиною належать до категорії, яку в теорії права йменують «м'яким правом»,

Отже останнє розглядається як «право». Інші акти, що охоплюються терміном «EU acquis», називають «актами особливого роду». До них відносять акти органів та установ ЄС (рішення, висновки, резолюції, декларації тощо), а також такі акти Європейської комісії як повідомлення (комюніке), «білі книги», «зелені книги» та ін. Ці акти частково належать до «м'якого права», причому вичерпний перелік їх різновидів відсутній. Сюди належать й кодекси контрактного права ЄС, що їх розроблено через аналіз та узагальнення норм цивільного та комерційного права країн-членів ЄС, у яких, як відомо, через процеси рецепції запроваджено основні положення римського приватного права. Таким чином, можна стверджувати про запозичення норм та принципів римського приватного права тепер вже на європейському наднаціональному рівні.

З міркувань входження незабаром до внутрішнього ринку ЄС через «поглиблену та всеосяжну» зону вільної торгівлі та входження у сферу спільних економічних політик країн-членів ЄС в Україні варто приділяти більше уваги правовому регулюванню ринкових та пов'язаних з ними відносин, в т.ч. приватно-правових. Процес «європеїзації» приватного права, що відбувається в країнах ЄС та проявляється на наднаціональному рівні, має бути орієнтиром й для процесу ринкового розвитку права в Україні, для відповідної «європеїзації» українського цивільного та комерційного права, тобто доведення цієї частини законодавства та юридичної практики України до стану сполучності з правом (в т.ч. з «м'яким» правом) ЄС, а також практикою Суду ЄС на основі зобов'язань, взятих Україною згідно із ст. 51 поки що діючої Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС, та зобов'язань, що виникатимуть після підписання нової Угоди про асоціацію.

Отже, варто підкреслити органічний зв'язок приватного права ЄС та наднаціонального виміру права ЄС взагалі, в результаті чого відбувається конвергенція публічного та приватного права. Разом з тим, можна також підтвердити, що право ЄС є якщо не прямим, то принаймні опосередкованим наступником римського приватного права. Щодо українського контексту, то процес повернення від соціалістичного цивільного права до базових засад та категорій, так би мовити, «стандартів» римського приватного права (що почався з прийняттям нового цивільного кодексу України) є в той же час й процесом інтеграційної «європеїзації» українського приватного права. На цю обставину та про неприпустимість відступлення від цих орієнтирів варто зважати у процесі подальшого розвитку українського права, зокрема цивільного та комерційного права, та в цілому у процесі адаптації до права ЄС, який зараз, після завершення розробки Угоди про асоціацію з ЄС та підписання ряду її положень, набуває нової динаміки та «тренду» до більш високого ступеня — гармонізації та уніфікації щодо наднаціонального європейського правового поля.

Нарешті, варто відзначити характерною відмінною рисою правового регулювання в ЄС використання міжнародно-правових за ознаками інструментів і організаційних форм для регулювання не тільки міждержавних та транскордонних відносин, а й відносин публічного та приватного права, що виникають в рамках національного правового поля в країнах-членах. Саме така особливість є однією з важливіших ідентифікуючих ознак наднаціонального регулювання в праві ЄС. На наш погляд, як тезу це можна було б «прикласти», у певній мірі, до європейського права в цілому та до права як такого, і це залежить від необхідності застосування міжнародно-правових форм та інструментів для інвазії у відносини, що виникають в рамках національного правового поля, з метою досягнення певної правової мети універсального характеру — лібералізації економічних відносин, охорони довкілля, захисту прав людини, та ін.

АНДРЕЙЧЕНКО С. С.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры международного права и международных отношений,
кандидат юридических наук

ВИНА КАК ОСНОВАНИЕ ДЛЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ГОСУДАРСТВ ЗА НАРУШЕНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Проблема ответственности государств за нарушение прав человека остается крайне актуальной. Несмотря на большое количество международно-правовых актов, нарушения прав человека продолжают практически во всех государствах. Поэтому необходимыми являются более эффективные меры для их повсеместного соблюдения, совершенствование внутригосударственных и международных механизмов их защиты.

В международном правовом вопросе о вине порождает различные суждения и не имеет однозначного решения. Комиссия международного права, учитывая существование разногласий и дискуссий, в частности относительно сложности при доказательстве вины, не включила вину в состав противоправного деяния как необходимый элемент.

Проанализировав правовую литературу, в которой затрагивается проблема вины государства, можно выделить три подхода.

В соответствии с первым подходом, вина является обязательным условием возникновения международной ответственности. Сторонники этого утверждения придерживаются так называемой концепции